

NINA • NIKU

FAKTA

Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen miljøvernforskning. Stiftelsen har ca. 230 ansatte (1999) og omfatter NINA - Norsk institutt for Naturforskning og NIKU - Norsk institutt for kulturminneforskning. FAKTA-ark gir populariserte sammendrag av publikasjoner fra stiftelsen.

Nr. 18 - 1999

Landskapsanalyse av skytefeltet Mauken-Blåtind i Troms:

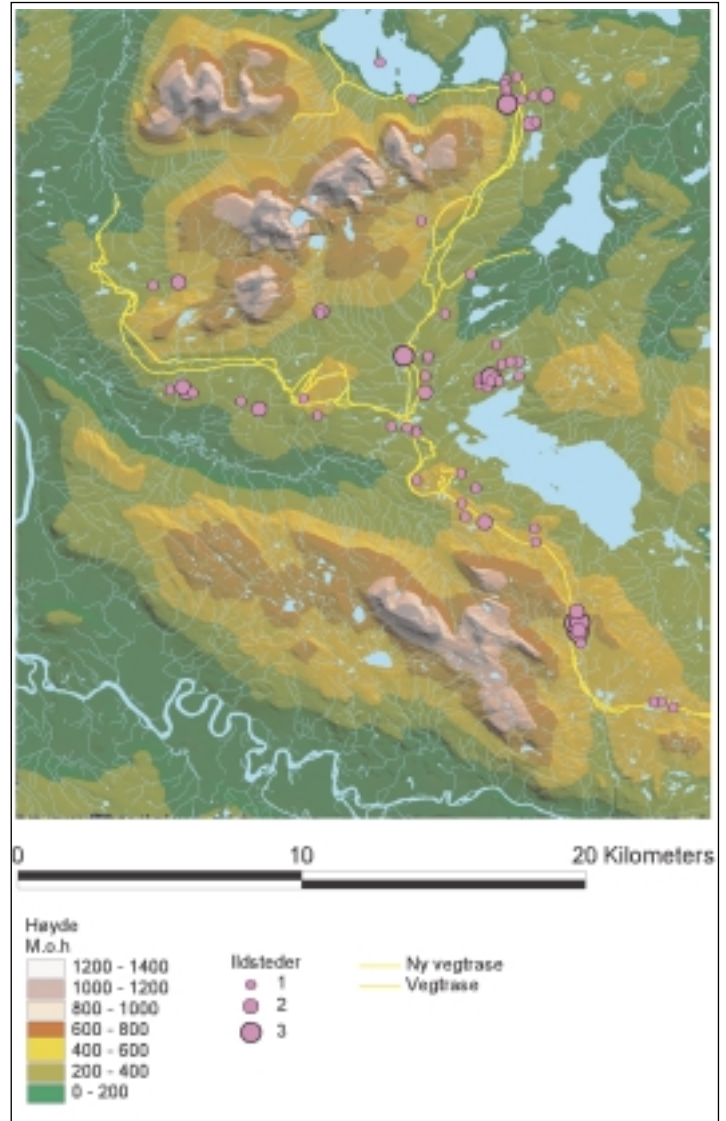
Kulturminnene knyttet til reindriften

Kulturminnene i Mauken-Blåtind kan i all hovedsak knyttes til reindriften, med en datering til perioden 1700-1900. Teltboplasser og ildsteder er den klart mest tallrike type kulturminner, men det er også registrert andre kulturminnetyper, som melkeplasser og matgjemmer.

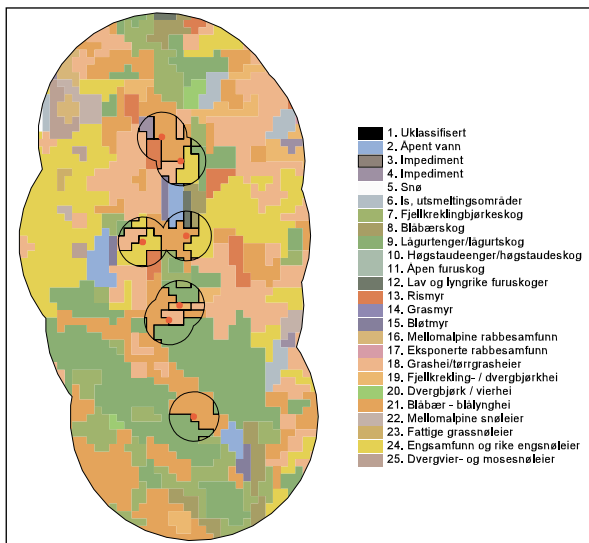
Dette går fram av NIKUs landskapsanalyse, utført for Forsvarets bygnings-tjeneste i Nord-Norge ved utarbeiding av en flerbruksplan for skyte- og øvingsfeltet Mauken-Blåtind i Troms.

I rapporten er det utviklet en metode for å kartlegge samiske kulturminner og kulturlandskap basert på geografiske informasjonssystemer (GIS) og satellittbaserte vegetasjonskart.

Prosjektet viser at boplasser og melkeplasser gjerne knytter seg til rike eller kulturbetingede utforminger av mer fattige vegetasjonstyper. I tillegg er det funnet en del boplasser på tørre og fattige vegetasjonstyper, og dette kan være områder som er benyttet under flytting eller boplasser som er så gamle at vi har fått en suksessjon tilbake til utgangstypen. Ved å bruke kvartærgeologiske kart kan en i tillegg få opplysninger om hvilke kvartærgeologiske

Øverst: Registrerte ildsteder. Til venstre: Utsnitt av det satellittbaserte vegetasjonskartet for Nergårdskaret. Sirkelene angir områder rundt boplassene med en radius på henholdsvis 100 meter og 500 meter.

avsetninger kulturminnene ligger på. Kulturminnene var som regel plassert på områder med morene eller andre løse avsetninger. Spesielt gjelder dette grop/matgjemmer, gammetufter og teltboplasser som har vært brukt en lengre periode av året. Også melkeplasser ser ut til å være plassert på morene-

og skredavsetninger som i utgangspunktet bare var basis for mer fattige vegetasjonstyper. Ved trakk- og kulturpåvirkning har disse vegetasjonstypene blitt transformert til rikere engtyper eller grasutforminger av opprinnelige krekling-blåbærtyper.

Bruk av geografiske informasjonssystemer (GIS)

For at de forskjellige komponentene i en landskapsanalyse skal kunne belyse hverandre gjensidig, er det nødvendig å samordne dokumentasjonen.

Fordelen med GIS i kulturlandskaps-

prosjekter er muligheten til å integrere data av svært forskjellig karakter, og at forskjellig type dokumentasjon kan lagres: koordinater, tekst, satellittbilder, fotografier og video. Det er mulig å

relatere kulturminner til vegetasjonstyper, landskapsformer og kvartærgeologiske elementer (moreneområder), slik det er gjort i dette NIKU-prosjektet.

Reindriftsamenes teltboplasser

Reindriftsamene la gjerne teltboplassene på områder med god drenering og i utgangspunktet fattigere og tørrere vegetasjon.

Ved tråkk og beiting kan kulturbetnede vegetasjonsutforminger oppstå, men på grunn av substratet (moreneavsetningen) er det fortsatt god drenering i området.

I Nergårdskaret er de fleste boplassene og melkeplassene funnet på moreneavsetninger. Vegetasjonskart kan dermed sammen med kvartærgeologiske kart bli brukt for å finne potensielle lokaliteter for kulturminner. Med hensyn til lokalisering av melkeplasser, kan satellitt- og flybilder og vegetasjonskart bli brukt sammen med løsmassekart ved at en får fram områder som i utgangspunktet ikke var kultivert (løsmassekartene blir her brukt som «filter»). Disse kartene kan også brukes til å lokalisere områder hvor en må være varsom med utbygging eller ulike aktiviteter på barmark (terrengkjøring eller lignende aktiviteter).

Kulturminnernes plassering i terrenget

De fleste teltboplassene som er funnet ligger enten flatt eller vender mot sør, sørvest, vest og sørøst. En tolkning av dette kan være at de som etablerte boplassene ville ha mest mulig solinnstråling midt på dagen og utover ettermiddagen for forskjellige aktiviteter i forbindelse med tørking av skohøy, skinn osv. Noen teltboplasser lå mot øst og noen mot nord, men disse var i mindretall.

På fremspring i terrenget

I tillegg viser det seg at teltboplassene ligger på fremspring i terrenget eller rygger i terrenget (gjærne morenerygger). Dette har sammenheng med at reindriftsamene plasserer boplassene på steder med god oversikt, slik at de kan følge reinens bevegelser fra boplassene.

I skoggrensen

De mer permanente teltboplassene, brukt vår, sensommer og høst, ligger i skoggrensen (tregrensen - «orda») eller heiområder («vadda») nedenfor tregren-

sen, mens boplassene som er brukt høysommer eller under flytting, ligger ovenfor skoggrensen. Reindriftsamene legger gjerne vår- og sensommerboplassen like nedenfor tregrensen, fordi reinen liker seg her på denne tiden.

I høyereliggende skogsområder

Gjennomsnittlig høyde over havet for alle teltboplassene er 335,8 m, noe som tilsier at de fleste ligger i høyereliggende skogsområder like nedenfor skoggrensen.

Teltboplasser

Teltboplasser som nyttes på høysommeren, legges gjerne på godt drenert mark i tilknytning til risheier og gras- og urteenger. Her oppstår det også kultivert vegetasjon i sammenheng med melking og andre aktiviteter rundt boplassene.

Særegent kulturmiljø på Hilbertsetra

Hilbertsetra har et særegent kulturmiljø med spor etter fast samisk bosetning. Her er det rester etter to bygninger med syllmur og i tillegg en liten gamle. Det ble dessuten registrert tre ildsteder.

Dette kan tyde på at det er en gammel boplass som er blitt tatt i bruk som helårsboplass av tidligere reindriftsamere.

Vegetasjonen rundt boplassene på Hilbertsetra domineres av lavurt- og høystaudetyper i en radius på 100 meter.

Utvider vi radiusen, kommer det inn en del blåbær- og kreklingdominert skog, myr og blåbærdominert glissen skog/hei, i tillegg til de mer rike og kultiverte vegetasjonstypene.

De blåbærdominerte skogene kan også inneholde smyle- og sauesvingel-dominerte partier som vitner om beite- og tråkkpåvirkning spesielt i nærområder til setre og på boplassområder

Enkelte gjerdeplasser og boplasser (særlig gammeltufter) kan være til dels

overgrodd av tett og frodig bjørkeskog av lavurt- eller høystaudetyper.

Stoffet er hentet fra

NIKU Oppdragsmelding 082

Inger Marie Holm-Olsen, Sven Erik Grydeland, Hans Tømmervik:

«Samiske kulturminner og kulturlandskap i Mauken-Blåtind øvings- og skytefelt. Utvikling av en GIS- og fjernmålingsbasert metode.»